Ivana Brlić Mažuranić

Basne

SADRŽAJ

PAS I VUK

Živio u nekom dalekome gradu
- Ime toga grada ljudi i ne znadu -
Jedan velevrijedni, nješto stari pas.
Živio on lijepo, ustrajno i vjerno
Lizao gosparu ruku smjerno,
Lajao po želji i u pravi čas.

Gospar ovo pseto veoma ljubljaše:
- Gledaj, kako krasno vjernim repom maše,
Hajde da mu dadem dobar zalogaj! -
Pas i gospar tako živjeli u sreći,
Gospar po gosparski - a moj pas po pseći -
Jednome i drugom život bio raj.

Jednog vrućeg dana - bilo najme ljeto -
Pusti gospar s lanca ovo dobro pseto:
- Hajde, šeći malo, traži šumski hlad! -
Poslušalo pseto, pošlo da se šeće
Premda mu se danas šetati baš ne će,
Al on milost prima, bilo makar kad.

Tako šećuć stigne u zelenu šumu,
Što se iza grada dizala po humu,
Pa ga tamo sretne jedan stari vuk.
Pas i vuk su braća: bilo kako bilo,
Jedan s drugim često razgovara milo,
Samo ih zavadi uvijek slučaj puk!

- Zdravo, brate vuče! - pa mu šapu pruži,
A što mi ga radiš? Kako zdravlje služi? -
- Hvala, - vuk će na to, - zdrav sam kano ris.
- Zdrav si možda, brate, al si mršav jako,
Mora da se hraniš, bolan, svakojako -
Pa on digne njušku ponosno u vis.

- Nije tako loše, - vuk se izvinjava,
Al na rebra viri istina mu prava!
Zato pas započme govor lijep i dug:
- Nemoj tako, vuče, brini se na vrijeme
Kud ćeš preko zime sklonit staro tjeme,
Zima loša druga, a glad loši drug.

Gledaj samo mene, moje stegno primi,
Ja sam tust i gojan ljeti kano zimi,

A na meni dlaka kano svila sja.
Možeš i ti, brate, tako pretil biti!
Ja ću te kod svoga meštra namjestiti,
živjeti ćeš divno, ko što živim ja.

Posla skoro ništa, samo lajat treba,
Pa ti za to nose: mesa, sala, hljeba -
A nad glavom uvijek blagotvorni krov!
Pa još ljubav meštra, pa još mnoge hvale,
Pa još nagradice, velike i male,
Zar to nije bolje nego glad i lov?

Vuk pokliknu na to: - Hajdmo, brate mili,
Hajdmo da se ne bi kako okasnili
Ti spomenu meso, koli krasan zvuk!
Zbogom, šumo kitna, a vi, srne mile,
U koliko dosad ostadoste čile,
Sada ste bez brige - ode stari vuk!

Oni da će poći - pokasali malo,
Al je u to vuku nešto na um palo
Gledajući svoga pobratima vrat.
- Što je ovo, brate, oko vrata tvoga?
Jošte za života ja ne vidjeh toga!
Što je ovo? Reci, ako si mi brat!

- Ah, to nije ništa, to je kolut samo;
Tu se lanac kopča, da ne odem kamo...
To ne boli ništa i ne muti san!
- Tebe lancem vežu? - vuk razvali ralje,
- E, oprosti, pseto, onda ne ću dalje...
Jer se vuk ne rodi, da je okovan!

Pa okrenu leđa svom nazovi-drugu,
I uhvati odmah stazu posve drugu,
Stazu gdje ga čeka opet stari jad,
Al on strese dlaku i zaurla smjelo:
- Vuk slobodu svoju ne daje za jelo!
Pseto bira lanac - vuk će birat glad!

LAV I KRMAČA

U prašumi nekoj, sred svakakva življa
Našla se jednoć i krmača divlja.
Našla tu se svinja, u čem nije bila,
Te stala baš zato svog svinjskog rila
Svud trage zabadat. - I poče da ruje,
Da njuška, da traga, da grdi, da psuje -
A praščići njeni, desetak na broju,
I rokću i ruju uz majčicu svoju.
Tako do lava.
Pred spiljom na suncu kralj pustinje spava.
A do njega lavić. Te šapicom gipkom
Poskakuje vješto za tanašnom šipkom.
I krasan je mališ: ko zrnašce jedar,
I snažan, i gibak, i žustar, i vedar.
Al neka je lijepo od suhoga zlata,
Kad krmača hoće i traži inata!
Prikuči se lavu i roknu mu drsko:
- A nije li vama, gospodine, mrsko,
Što morate čuvat tog jedinog sina,
Dok deset ih ima valjana živina?

U čudu se prene moj lave od sna
I pridiže glavu - a što drugo zna?
(Jer ako se hoćeš vlastodršcem zvati,
tad odgovor možeš i konačni dati!)
Pa na noge skoči i uspravi stas,
A gorom i dolom zatutnji mu glas:

- Iš tragom bez traga, ti njuškalo jadno,
Što lavljega nisi ni pogleda vrijedno!
Ti sinove krmke na čopore gojiš,
I što ih je više, to gordije brojiš.
Ja uzgajam sina i ponos mi sav,
što jedan je samo, al zato je lav

DVIJE KOZE

Lijepa, tašta gospa, vitoroga koza
šetala uz vodu u nedjeljnom ruhu.
        Što je na njoj svila,
        Neka bi i bila,
Ali što će šešir,
A na kozjem uhu?
I što postolice laštene obuva,
Ako nije možda, da si papak čuva?

Onkraj vode pako druga koza šeće,
Našoj lijepoj gospi suparnica krvna -
        Jedna da će amo,
        Druga hoće tamo,
Te u isti časak pošle preko brvna.
        Brvno usko, bit će zlo!

- Kratkovidna gospo, kuda srljate?
Red je da ja prijeđem prva,
        Vi da čekate!
- Ja da čekam? Nije nego!
        Zašto, molim vas?
Pa od teškog uzbuđenja
Mekeće joj glas.
A pod brvnom klokću vali,
Gorsko tepče, potok mali,
Vrtlogom se vije,
Koliko se smije!

Nasred brvna sučelice
Stoje bijesne protivnice:
Sopću grudi, biju papci,
Skliznuli šeširi -
Ispod svakog iznenada
Par rogova viri -
Pa od bijesa i od muke
Izišle su - - koze puke!

- Dođi, kozo, ako smiješ!
- Eto, kozo, nikad bolje!...
Dvaput nogom, dvaput rogom,
Pa se svale obje dolje!

Ruka pravde u toj stvari
Bješe potok, a pod brvnom:
Te odnese obje gospe
Zajedno sa parbom krvnom.

GAVRAN I LIJA

Čujte, oj čujte, svi narodi svijeta,
Priču što slijedi -
Pričica mudra: na Istok i Zapad
Jednako vrijedi.

Crni gavran ugrabivši
Negdje komad bijela sira,
Sjede s njime na vrh hrasta
I odtepe stručak žira;
Pade žir na tetu liju.
Gladna lija oči diže,
Pa kad vidje sir i pticu,
Nasmija se, njušku liže:
- Oj, visoko stojiš, sire,
A u kljunu zlobne ptice.
Ali tako bila lija,
Preda me ćeš pasti nice!
        Pa zaliže žute uši,
        Da se dlaka ne kostruši,
        I prozbori slatku riječ:
- Divni stvore, kralju sviju ptica,
Otkuda te gordi nosi lijet?
Kano zvijezda treptiš na tom dubu,
I zadivljen stoji šumski svijet!

Perje tvoje cakli se i blista,
Lijepost tvoja otima mi vid!
Jadne mene, što u riđoj dlaci
Zborim s tobom, pa me hvata stid!
Ali ja sam ludo šumsko zvijere,
A ti, eto, žarkog sunca drug,
Pa ti molbu zvjeradi donosim:
Daj usreći ovaj tužni lug,
Te sa ovog mjesta uzvišena
Svojom pjesmom razveseli nas!
Kad ti perje tako divno trepti,
Koli sladak biti će tvoj glas!

        Čvrsto drži gavran crni
        Bijeli sir u moćnom kljunu - -
        Ali na te mile riječi
        Oholo se sav nadunu.
        Ode pamet crnoj ptici:
Kljun razvali, graktat stane,

A moj sirac, kako treba,
Baš u šape liji pane.
Grakće gavran na široko,
Hoće grlo da pokaže,
A pod hrastom tetka lija
Smije se i prenemaže:

- Da si zdravo, ludi ptiću!
Meni sir, a nauk tebi.
Znaj: da nema ludih ptica,
Laskavaca bilo ne bi.

MAJMUN I DELFIN

- - - I minu oluja...
Pod sunašcem opet Helespont[1] titra,
A lahor se širi ko mrežica hitra
Po valu, što bliješti ko mantija plava.
No dolje, dno mora - ah, borac na odru! -
Brod je već lego i zanavijek spava.

Al majmun je spasen!
On bjaše, dakako, na tirenskom[2] brodu,
Da zabavlja grčku i rimsku gospodu.
A gle, što se zbilo: progutali vali
I gojnoga Rufa i umnoga Flava[3] -
A spasen je samo taj bezočnik mali!
(Iz ovoga - pazi - već nauka slijedi:
Da najbolje pliva, tko najmanje vrijedi.)
Sred lomljave dakle, sred vriske i vaja
Ponajbolju dasku naš majmun uhvati,
A slijepa Fortuna[4] i dalje ga prati,
Te izvježban delfin sa egejskog kraja
Dopliva k njemu:
- Izvolite sjesti, jer dužnost je moja,
Kad nastrada ovdje jedinica koja
Da posadi budem na ruku u svemu.
A majmun, ko majmun, ni kape da skine,
Već odmah na leđa delfinu se vine
I bahato reče: - Sad veslaj što bolje,
Jer nisam ni dobre ni široke volje.
Vlada mi smeta!
Moj delfin se lecne:
- To pretor je valjda - e, tako mi vjere,
Baš malen je čovjek, a veliko zvijere!
Te skromno upita: - A kuda da plovim?
A majmun bi htio da odgovor dade,
Al ništa o ničem budala ne znade. -
Tek čuo je negdje da ima Atena.
- Što pitaš? Kud misliš sa pitanjem ovim?

[1] ***Helespont*** - antički naziv za Dardanele, morski prolaz između Egejskog i Mramornog mora.

[2] ***tirenski*** - prema Tirenskom moru, dijelu Sredozemnog mora između Italije i otoka Korzike, Sardinije i Sicilije

[3] ***Ruf, Flav*** - rimska imena (Rufus, Flavius); dakako, nije jasno na koje se povijesne osobe točno odnose

[4] ***Fortuna*** - starorimska božica sreće i sudbine

Ta vozi što brže u bijelu Atenu,
Da zagrlim djecu i utješim ženu!
A delfin za plovke - sve odskače pjena.
Putem naš majmun ćakula o svemu:
I priča, i baja, i svačim se hvali,
I gdje je sve bio, i kud su ga zvali,
I koga sve pozna i s kim je u rodu - -
A delfin, koj davno spašava gospodu,
Već poče tihano da dvoji o njemu.
- Tako mi Baka[5],
Ne vrijedi mu svaka!
Al nosi ga dalje, te samo ih dijeli
Nekoliko milja
Od njihova cilja,
I već se Pireus na obali bijeli -
(Pireus atenska bo luka je slavna).
Sad upita delfin svog neslanog gosta:
- Je l' nama Pireus već poznat odavna?
- Ta kako da nije!
On dolazi dnevno da bradu mi brije!

- E, sada je dosta,
I čaša je puna,
Ti nisi patricij, već majmun i bluna! -
I baci svog gosta na pučinu plavu.
Onome koj' te na leđima nosi,
Teško ćeš sakrit tko si i što si.

[5] ***Bako*** - Bakho ili Dioniz, antički bog plodnosti, uživanja i vina

EZOP I ŽABE

Likuje narod, ničice pada,
Osipa cvijećem ulice grada,
Vjenčanje slavi strašni tiran.
Ognjišta bukte, tepsije cvrče,
S vinom i ledom robovi trče.
Oj divan! Oj krasan! Oj slastan dan!

Samo neki Ezop[6], kako treba, ružan
Stajao je tiho i sasvim po strani -
Jer, pamtite: Ezop nikom nije nužan
Kad se slavljem slave urnebesni dani.

Stoji dakle mudrac, vrevu puka gleda,
Oslonjen o neki, valjda dorski stup.
A na dušu mu se neka sumnja slegla:
- Nije l' možda ipak ovaj narod glup?
(Avaj slutnjo! Zla te kob zanese
Baš u glavu tihoga mudraca.
Kratak vijek ti prorokujem ja!
Luđak sumnje ne zna da otrese,
Mudrac s njome obračunat zna.)

Ezop dakle, vele klasičan u svemu,
Na tu svoju miso škakljivu i novu
Drevnu putnu vreću oko pleći baca,
Pa da riješi čudnu zagonetku ovu,
Put Kampanje[7] rimske zamišljen koraca.

U Kampanji Rima, pomislite samo,
Krekeću bez stida žabe ko i naše,
Upravo ko u nas brojem su bez broja,
Upravo se tako vrlo lako plaše.
Al na svoju pustu nesreću ili sreću
Nikuda iz svoje kaljuže ne kreću.
Nad Kampanjom suša. Žabe slabo poju,
Jedva možeš čuti tu i tamo koju.

- Zdravo! - mudrac veli - zdravo žabe drage!
Što ste nevesele? Valjda nema vlage?
- Tako je, ah tako! - tužno žabe kvaču -

[6] ***Ezop*** - slavni starogrčki basnopisac iz 4. stoljeća prije Krista

[7] ***Kampanja*** - Kampanija, pokrajina u Italiji južno od Rima (glavni grad Napulj)

Sunce, kako vidiš, ispija nam vodu!
Blato je sve gušće, naši starci plaču,
Prorokuju propast cijelom žabljem rodu!

- Jadnice vi moje - dobri mudrac veli -
Vam treba nešto da vas razveseli.
Ne bi li - naprimjer - to veselje bilo,
Da si nađe mladu naše Sunce milo?
Pa da bude pira, slavlja i igara,
Pa da žabe plešu preko suhih bara?

- Kakovo vjenčanje! - pođipale žabe, -
Ti se mudrac kažeš, al si glave slabe!
Gle, kolike vode jednom Suncu treba,
A da stane šetat s djecom preko neba,
Pa da bude u njeg sedam Sunčevića,
Tko bi živ nasmago tolikoga pića!?

Nauk su još žabe pridodale na to,
Pače neki žabac kleso ga u blato:
- Ne treba nam slavlja, bubnjeva ni pira,
Vode nama treba! - Kišice i mira!

ŽABE TRAŽE KRALJA

Bilo to u davno doba,
Dok su žabe divlje bile,
Niti su što lijepa znale
Niti se uputit dale.
Nebrijane,
Neoprane,
Kreketale, lokvu pile.

Ipak jednoć među njima
Napredak se desi mali:
Plemenski se osjećaji
Među žabam budit stali:
- Ja sam žaba! Samo žaba!
- Jedna drugu uvjerava.
- To sam i ja! - druga viče,
Sve ih ponos provejava.

Nakon takvih žabljih razgovora
Sviće uvijek bilo kakva zora.
Jedna tusta žaba to je dobro znala,
Pa je jednog jutra strašno kričat stala:
- Sve je spremno, dragi Bože,
Država započet može!
Samo jedno još nam treba,
Da nam pane kralj sa neba!
- Samo kralja! - viču svi -
Drugo ćemo stvorit mi!

Poslušao dobri Bog
Molbu žabljeg puka svog.
Prije no se itko nada,
Pade s neba - klada.

Buče žabe, rogobore:
- Silna radost!
Silnoga li u nas kralja -
Šuma ječi, polja ore
Od bezbrojnih žabljih ralja.

Polagano, nasred bare,
Klada pliva,
Oko nje se narod žablji
Natiskiva.

Složno viču, složno buče.
Ali za se žuri svaka,
Da bi kralju došla bliže,
Pliva u sva četir' kraka.

Trajalo to vrijeme neko.

Al najednoć - neki žabac drski,
Odgojen u ponajboljoj trski,
Digao se pa je reko:
- Nije ovo vladar, već je ovo panj!
Možete bez straha uzjašiti na nj!

Te on skokac s dva, tri druga
Veličanstvu baš na leđa.
Uplašeno ciknu narod
Gdje se vladar tako vrijeđa.
Ali klada - dobra duša,
Misli valjda: - Ništa zato!
Pliva dalje pa ih nosi
Mirno, tiho, umiljato.

Nemir. Buna:
- Kakva mi je ovo kruna? -
Stade mrmljat puk od žaba.
- Dao si nam, dobri Bože,
Kralja slaba!
Nit što hoće, nit što može,
Nit upravlja, niti vlada,
Nije kralj, već - klada.

Posluša i opet Bog
Prigovore puka svog,
Pa im posla sada s neba
Kralja, kako treba.

Bućnu voda,
Spustila se nakraj bare - roda.
Zirnuvši roda desno i lijevo
Progleda odmah zemlju i puk,
Zabaci glavu, udari kljunom.
Protrnu žabe na ovaj zvuk.
Te pod žezlom ove umne ptice
Poče novo doba žablje povjestnice.

Mori roda, gnječi i gnjavi,
Ubija, pljačka, guši i davi.
I domove ruši i gnijezda razara,

I oblasti neke himbene stvara:
Te oblast i vladar rukom o ruku
Sišu i mozak žabljemu puku.
A žabe? - Ta ništa! Čuče u kalu
I dive se rodi kad šeće po žalu!
I mal da ne žude: - Oj, hoće li kruna
Da počasti mene sa vršikom kljuna...
A žapcu se nekom, kog roda baš gnječi,
Tek usta još vide, i njima još dreči:
- Tako valja!
Bog da živi našeg kralja! -

A ja vam u tome ne nahodim čuda,
Jer takva je fajta strahovito luda,
I samo se onom zlotvoru divi
Koji od krvi njezine živi.

KUĆICA, A ODVEĆ GOLEMA

Pošetao Sokrat[8] sa mladim Harmidom[9]
Po morskome žalu.
I stigli do mjesta gdje radnici neki
Svršavali kuću i tijesnu i malu.

- Gle - prozbori meštar - to za mene grade,
I kućica ova moj novi je dom.
- Zar tako malena? Ta jedva ćeš smjestit
Još trojicu ljudi na prostoru tom.
- Ti ispravno sudiš, Harmide moj mili!
Tuj mogo bih smjestit još trojicu ljudi -
No tako ti bozi milostivi bili,
Ti; kad uzgradiš, oprezniji budi.
Nek ti je kuća još manja, još uža!
Jer, eto, ja tražim tri iskrena muža,
Da iskreni druzi na sutrašnji dan
Napune sa mnom taj maleni stan.
No kuća je ova i odveć golema,
Jer trojice takvih za Sokrata nema.

[8] ***Sokrat*** - glasoviti starogrčki filozof (470-399. pr. Krista), poznat pored ostaloga i po tome da nije ništa pisao, nego njegove misli poznajemo iz djela njegovog učenika Platona

[9] ***Harmid*** - lijepi dječak iz Atene, Sokratov učenik i sugovornik u Platonovom dijalogu "Harmid ili o razboritosti"

DERVIŠ, PTIČICA I SOKO-DOBROTVOR

Razmišlja neki derviš o raju...
Ali nad njime, u istome gaju,
Cvili na grani ostavljen ptić.

Propalo gnijezdo, mrtva je mati,
Gladom i hladom mališ se pati,
Krilca ga gola ne mogu dić.

Dršće siroče, uda mu strepe,
Prvi će vjetrić da ga otepe,
Svijet je pod njime strahotan grob!

Golube sitni! Jadniče mali!
Derviš pod stablom Alaha hvali,
Ne vidi tvoju žalostnu kob!

Ali uto iznenada
Šušnula dva krila meka,
A dervišu ponad glave
Kliznu hitra sjenka neka - -
Sokol je tuj!

Vrisnu od straha golo siroče,
Kano da vapi: - Pobožni oče,
Molitvu pusti, jecanje čuj!

Ali derviš svetim mirom Ovu stvarcu prima:
- Na tom svijetu svaki stvorak
Svoju sudbu ima -
Kakova je čija sudba, Tako mu i biva,
Ele, soko ovog ptića
Progutat će živa! -

Sveti čovo eto tako
Ptičju sudbu riješi lako -
Al se na to nešto zbilo,
Što ga čudom začudilo.

Dok je golo ptiče drhtalo od strave,
Dotle sivi soko - čuda velikoga -
Poče da ga hrani, a iz kljuna svoga:
Mekano i nježno poput majke prave.
I još dvaput, triput sađe soko s grane,

Da donese ptiću okrepe i hrane -
A gološan, blažen, krilašcima trepti,
Otvoreni kljunić prima, guta, hlepti.

Lahor šapće: - Čudo! čudo!
Zadivljeno šušti gaj...
Samo derviš tankim smiješkom
Prati čudni prizor taj:

- Nije ovo samo tako...
To su viši znaci s neba,
Ti pomozi, mudrost sveta!
Odgonetat ovo treba! -
Zamisli se. Oči sklopi.
Gladi rukom bradu rijetku,
Misli časak, pa uskliknu:
- Riješio sam zagonetku!
Poruku mi Alah šalje:

- Nemoj, sinko, da se patiš dalje,
Da u selo silaziš po hranu,
Nego sjedni kao ptić na granu.
Lijepo čekaj da te ja poslužim,
Za tvoj akšam da ti se odužim, -
Gle, ja hranim ništetnoga ptića,
Golog ptića od dva, od tri dana,
Kolko više hraniti ću tebe,
Zaslužnoga, mudroga insana.

Pa moj derviš od tog časa
Niti makac sa svog mjesta.
Zabrinuto selo pita:
Kud to vrijedni starac nesta?

A on, valaj, kako sio,
Tako sjedi i sve čeka,
Hoće li sa neba saći
Čudotvorna ptica neka,
Da ga pita, da ga hrani,
Kano ptičicu na grani.

Ali ništa!

Sve u gaju ko i prije,
Svatko vodi brigu svoju:
Sebi traže šturci hranu,
Sebi svoje pjesme poju,

A i djetlić, tuj i tamo,
Sebi kljuca bubu koju.

Čeka derviš dan, dva dana,
Čeka heftu, čeka drugu,
Ali tada, gladan, jadan,
Stade tužit svoju tugu:

- Alah, oj Alah! Što li je ovo?
Kad ćeš iskupit zadano slovo?
Grči se gladna utroba moja,
Čeka ne tebe ptičica tvoja!

Al mramorkom šuti sve oko njega,
Sveta je strava pala nad gaj...
Tad dubravom tamnom zaječi s brijega:

- Gledo si čudo pred sobom na grani,
Gdje dobrotvor soko ptičicu hrani.
Pa od te dvije ptice, kako sam veliš,
Svakako jednom učinit se želiš!

I biraš bez straha ulogu svoju:
Hoćeš da glumiš ptičicu moju!

A ne bi li tebi ličilo više
Da dobrotvor soko budeš, derviše?!
Da posvetiš svoju mantiju svetu,
Da otareš koju suzu po svijetu!?

RJEČNIK

akšam (tur.) - večernja (četvrta) molitva kod muslimana

bo - jer

ćakulati - čavrljati

derviš (perz.) - muslimanski isposnik, redovnik
dorski - dorski stil, najstariji stil u starogrčkoj arhitekturi sa karakterističnim užlijebljenim stupovima (drugi stilovi su jonski i korintski)
dub - hrast; stablo uopće

fajta (mađ.) - soj, vrsta, sorta

hefta (tur.) - tjedan

insan (tur.) - čovjek

koli - koliko

lijet - let

nahoditi - nalaziti

oblast - vlast

parba - spor
patricij (lat.) - plemić, aristokrat
Pireus - Pirej, atenska luka (grad Atena udaljen je od mora)
pretor (lat.) - starorimski sudac, uglednik
provejavati - prožimati

tepče - derište, mangup

vaj - jad